

Maarten Wisse

DE BIJBEL IN HET MIDDEN

Het geloofsgesprek te midden van verschillen

DE BIJBEL IN HET MIDDEN

Maarten Wisse

DE BIJBEL IN HET MIDDEN

Het geloofsgesprek te midden van verschillen

KokBoekencentrum Uitgevers
Utrecht

Deze uitgave is tot stand gekomen in samenwerking met de
Protestantse Kerk in Nederland

**Protestantse
Kerk**

Ontwerp omslag: Andries Mol
Ontwerp binnenwerk: Studio Anton Sinke, www.antonsinke.nl

ISBN 978 90 435 3246 4
ISBN e-book 978 90 435 3247 1
NUR 700

www.kokboekencentrum.nl.

© 2019 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden.

Uitgeverij KokBoekencentrum vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Inhoud

Woord vooraf	7
1 De urgentie van het geloofsgesprek	11
2. Het geloofsgesprek te midden van verschillen: een diagnose	17
- Drie hoofdstromen binnen de Protestantse Kerk	18
- Het verdwijnen van de catechetische cultuur	20
- De opkomst van de vrijetijdscultuur	22
- De opkomst van een ervaringscultuur	23
3 De Bijbel in een cultuur van de ervaringen van liefhebbers	25
- In de aanwezigheid van Christus en de ruimte van de Geest	26
- In gemeenschap met hen die ons voorgingen	27
- De Bijbel is een complexe verzameling boeken	27
- Niet elk Bijbelgedeelte leent zich voor elk geloofsgesprek	30
- Overeenkomsten zien	30
- De lezers hebben een rol	32
4 Praktische aspecten van het geloofsgesprek	35
- Tussen veiligheid en uitdaging	35
- Meer dan alleen rationeel nadenken	36
- Macht is overal	37
- Voor het aangezicht van God	39
5 Het vreemde ontdekken: een concreet format voor Bijbelstudie	41
- Opzet voor een Bijbelstudie	44
Online materiaal voor het geloofsgesprek	46

Woord vooraf

Een goed gesprek vanuit de Bijbel, is het nu nodig om daar een apart boek over te schrijven en te lezen? In nagenoeg alle gemeenten van de Protestantse Kerk vinden deze gesprekken immers al volop plaats. Veel gemeenteleden doen er van harte in mee. Waarom dan toch de uitnodiging om dit boekje te lezen en in uw (Bijbel)gespreksgroep te bespreken?

Allereerst omdat een goed gesprek niet vanzelfsprekend is. We praten wel veel, ook in de kerk, maar praten is nog wat anders dan een goed gesprek. Een goed gesprek vraagt discipline, openheid en terughoudendheid van de deelnemers. In zo'n gesprek gaat het om luisteren – horen met het hart – naar God, naar de ander en naar jezelf. Woorden geven stem aan het luisteren. Een goed gesprek is een kunst! Om niet minder dan deze kunst gaat het in dit boek. Het wil ons helpen deze kunst vaardig(er) te beoefenen.

De Bijbel in het midden is geen praktisch handboek, alhoewel aan het einde u een concrete gespreksmethode aan de hand wordt gedaan. Het is een inhoudelijke bijdrage aan de kunst van een goed geloofsgesprek vanuit de Bijbel. Het gaat dus niet over het gesprek in het algemeen, maar over een geloofsgesprek met 'de Bijbel in het midden'. Deze toespitsing geeft het gesprek een extra lading en maakt het er niet gemakkelijker op.

Een geloofsgesprek vanuit een Bijbelgedeelte samen met anderen die op hun wijze woorden geven aan het geloof is niet eenvoudig. De kans dat dit gesprek ontspoord is groot. Dit kan zomaar gebeuren doordat één reactie op een Bijbelgedeelte zo dominant is dat iemand die de Bijbelwoorden anders leest niet gehoord wordt. Of doordat er nauwelijks ruimte wordt gelaten aan aarzelende, zoekende en kritische reacties op de Bijbeltekst. Het gesprek ontspoord

sowieso als het Bijbelgedeelte wordt ingepakt in een al bij voorbaat vaststaande overtuiging. Als een bewijsplaats van een leerstuk. Of als het wordt geduid als een flauwe boodschap van algemeen religieus nut, waar ieder het bij voorbaat mee eens is. Zoiets als laten we wat liever zijn voor elkaar en wat meer naar elkaar omkijken...

De waarde van een goed gesprek rond een open Bijbel is te kostbaar om het te laten verzanden in leerstellingheid of te laten verworpen tot een flauwe boodschap. Vandaar de aansporing om dit boek te lezen en in uw gesprekskring te bespreken. Het leest als een uitdaging om de kunst van het geloofsgesprek nog beter te beheersen.

Het eigene van de kunst van een goed geloofsgesprek vanuit de Bijbel is de ruimte voor de unieke stem van Bijbelwoorden en van diverse gesprekspartners. Dit boek laat zien dat andere zusters en broeders nodig zijn om het verrassende, uitdagende, schurende, ontdekkende, vertroostende etc. van de Bijbel te ontdekken. De ander is nodig om tot dieper verstaan van de Bijbelwoorden te komen. Alleen samen met alle heiligen, ieder met haar en zijn eigen levens- en geloofsverhaal, zijn we in staat om het geheimenis van Gods liefde in Jezus Christus te vatten (Efeziërs 3:18-19). De reactie van de ander (dan ik) op hetzelfde Bijbelgedeelte verrijkt en corrigeert mijn geloof.

Het grappige van de titel van dit boek is dat het lijkt te gaan om een groep mensen, knus om een tafel met een Bijbel in het midden. Wie begint te lezen zal ontdekken dat het hier totaal niet gaat om een knusse sfeer, maar om het geloofsgesprek als kunstwerk. Om mensen die bijeenkomen om samen een oud boek te lezen. Een boek dat mensen wil inspireren, corrigeren en vernieuwen tot mensen zoals ze door God zijn bedoeld. En dat bij dit lezen de stem van de ander onmisbaar is. De Bijbel is niet mijn boek maar Gods boek. Door zijn Geest komen de woorden tot leven en dagen ze mij uit te leven als kind van de Vader. Reflecties en verhalen van anderen zijn hierbij onmisbaar.

Het geloofsgesprek met heel verschillende gesprekspartners met 'de Bijbel in het midden' is een hele kunst. Zoals elke kunst moet je ook deze leren beoefenen en waarderen. Dit boek wil u daarbij helpen.

René de Reuver, februari 2019

I De urgentie van het geloofsgesprek

Een goed gesprek: dat is het jaarthema dat dit jaar in de Protestantse Kerk centraal staat. Het gaat niet zomaar om een goed gesprek. Het gaat om een geloofsgesprek, een gesprek over wat je ten diepste beweegt, over je geloof, je twijfel, over God en over Jezus.

Een goed gesprek wil iedereen wel. Toch blijkt het in de praktijk niet vanzelfsprekend. In de kerk zijn we met veel dingen bezig. Kerkenraden geven leiding aan het kerkelijke leven. Er moet van alles georganiseerd worden. Vieringen worden voorbereid. Soms is het kerkelijke leven ook zo kwetsbaar geworden dat we al blij zijn als we alles draaiende houden. Dan is kerkelijk leven overleven geworden. Voor je het weet ben je steeds met dingetjes bezig. Het gaat niet meer over de kern van kerk-zijn, over de wezenlijke zaken.

Er is een heleboel dat het goede gesprek in de weg zit. In de Protestantse Kerk zijn dat vaak ook onderlinge verschillen. Het kan zomaar zijn dat die onderlinge verschillen niet worden uitgesproken. Misschien is de gemeente waarvan je deel uitmaakt onlangs gefuseerd met die uit een buurdorp. Die twee gemeenten waren eigenlijk best verschillend, maar ze konden afzonderlijk niet meer voortbestaan. Dan zoek je naar wat bindt, want je moet het met elkaar doen. Je weet van elkaar niet precies wat je gelooft en je bent bang om elkaar voor het hoofd te stoten. Daarom heb je het maar niet over wat je ten diepste aangaat. Het voelt veilig om het over al de dingetjes te hebben die je moet regelen. Je hoeft elkaar niet op je diepste motieven te bevragen. Het zou kunnen zijn dat je het daarover helemaal niet eens bent. Daarom kiezen we maar de veilige weg, maar we missen wel iets heel wezenlijks.

Zo somber hoeft het toekomstperspectief in gemeenten helemaal niet te zijn. Maar ook in bloeiende geloofsgemeenschappen worden lang niet altijd heel diepe geloofsgesprekken gevoerd. Het gebeurt, maar het gebeurt ook maar al te vaak niet. Wanneer proef je elkaar nu eens echt de nieren? Wanneer vraag je zo ver door dat je elkaar van hart tot hart gaat begrijpen?

In de kerk kunnen we niet zonder geloofsgesprekken. De kerk is een gemeenschap die bijeen wordt gehouden door de band met Jezus Christus. Om samen aan die gemeenschap richting te geven, is het onderlinge geloofsgesprek onmisbaar. Elke keer als we samen als gelovigen voor een keuze staan, heeft die keuze met ons geloof te maken. Als je dan niet met elkaar spreekt, is het onmogelijk om gezamenlijk een keuze te maken. Hoe zul je elkaars voorkeuren begrijpen als je elkaars hart niet geproefd hebt en weet wat daar leeft? Als je de zorgen niet gehoord hebt die je broer of zus in de Heer heeft bij sommige keuzes? Daarvoor moet je doorvragen en de tijd nemen. De ziel van je broer en zus in de Heer gaat niet zomaar na vijf minuten al open. Als je dat gesprek over elkaars motieven pas voert als de keuze gemaakt moet worden, ben je te laat.

De kerk is ook zoveel meer dan een groep mensen die af en toe een keuze moet maken. Het is een gemeenschap van gelovigen, een verzameling mensen die een nieuwe familie moet gaan vormen. Dat gaat niet vanzelf. Vaak ken je elkaar niet goed. Vaak zit je ook heel verschillend in elkaar. De één praat weinig. De ander praat veel. De één vindt de ander maar een beetje irritant en loopt hem of haar daarom liever maar voorbij. De gemeente van Christus is er vanuit een heel hoge roeping. We worden geroepen om het koninkrijk van vrede en gerechtigheid waar we met Kerst over horen, te oefenen. Anders wordt het geen werkelijkheid. Wat in eerste instantie een groep mensen is die allemaal iets met Jezus en de kerk hebben, is op weg om een familie van broers en zussen te worden. Om met het Nieuwe Testament te spreken: ze groeien uit tot leden van één lichaam, het lichaam van Christus.

Dat is een hoge roeping! Veel gemeenteleden zullen terecht het idee hebben dat we daar nog heel ver vandaan zijn. Toch is dat de inzet. Daarom voeren we het geloofsgesprek, als oefening op weg

naar het koninkrijk van God. Tegelijkertijd is het ook de vervulling van het koninkrijk van God. In die geloofsgesprekken licht iets op van de nieuwe familie die vanuit het Evangelie ontstaat.

Allereerst is het goed om te omschrijven wat we onder de term 'geloofsgesprek' verstaan. In deze handreiking geven we die term een heel specifieke betekenis. Als we het woord nemen zoals het er staat, is elk gesprek over het geloof een geloofsgesprek. Dat is ook zeker een terechte invulling van de term, maar die is voor ons doel te breed. Alles wat we in de kerk en in ons geloof doen, kan hier niet ter sprake komen. We vullen de term daarom in deze handreiking specifieker in.

We vatten de term in deze handreiking als volgt op:

Een geloofsgesprek is een gesprek over en vanuit het geloof waarbij er sprake is van meer of minder radicale verschillen.

Een geloofsgesprek voeren, betekent in deze handreiking: je van hart tot hart met elkaar verstaan als het gaat over het geloof. Je legt daarin je motieven bloot. Je doet dat zo dat je er wederzijds door verrijkt wordt, ook al word je het misschien helemaal niet met elkaar eens.

We houden in deze handreiking een pleidooi voor het voeren van zulke gesprekken rondom de Bijbel. Geloofsgesprekken hebben voeding nodig. Die voeding is niet willekeurig. Er zijn betere en minder goede voedingsmiddelen. Geloofsgesprekken hoeven zeker niet altijd aan de hand van de Bijbel gevoerd te worden. Ze worden dat lang niet altijd en dat is prima. De centrale stelling die we in deze handreiking naar voren brengen, is deze:

Het geloofsgesprek rondom de Bijbel heeft een bijzondere waarde voor de omgang met geloofsverschillen, omdat in de Bijbel zelf een veelheid van stemmen aan de orde komt.

Als we leren met de verschillende stemmen in de Bijbel om te gaan, zijn we ook beter in staat om elkaars verschillende manieren van geloven te begrijpen en te aanvaarden. We kunnen dus onze omgang met verschillende manieren van geloven oefenen door het gesprek rondom de Bijbel te voeren.

Deze handreiking wil dergelijke geloofsgesprekken stimuleren en ook uitdagen ze te voeren. Deze handreiking is geslaagd als ze te weegbrengt wat ze bepleit. Ze is in eerste instantie gepresenteerd aan de generale synode. In deze handreiking wordt stof tot nadenken geboden op een fundamenteel niveau. Er ligt voor kerkenraden, ringen, classes en de synode een taak om verder te gaan dan alleen het praktisch stimuleren van goede gesprekken. Die praktische stimulans mag er zeker zijn. Deze nota beoogt verder te gaan en dieperliggende factoren in onze cultuur en onze kerk bloot te leggen die het geloofsgesprek beïnvloeden. Vervolgens gaan we terug naar de basis van ons geloof om te zoeken naar inspiratie om het geloofsgesprek met nog meer enthousiasme te voeren. Daarom heeft deze handreiking de volgende opbouw: eerst kijken we naar wat er aan de hand is. Vervolgens kijken we naar een gelovige basis voor het aangaan van het gesprek. Dat is vooral de manier waarop het geloofsgesprek te midden van verschillen zich verhoudt tot de omgang met de Bijbel. In een derde stap trekken we vanuit die basis lijnen naar het concrete geloofsgesprek. In het laatste hoofdstuk wordt een format geboden aan de hand waarvan het voeren van geloofsgesprekken rondom de Bijbel in groepsverband kan worden beoefend.

Verwerkingsvragen

- 1 Het gaat de auteur om een geloofsgesprek, een gesprek over wat je ten diepste beweegt, over je geloof, je twijfel, over God en over Jezus. Wanneer heb je voor het laatst een geloofsgesprek gevoerd? Hoe verliep dat?
- 2 We staan stil bij twee verschillende citaten van de auteur over het geloofsgesprek.
 - Reageer op het volgende citaat: 'Een geloofsgesprek is een gesprek over en vanuit het geloof waarbij er sprake is van meer of minder radicale verschillen.' Voer je in jouw ge-

- meente wel eens zulke gesprekken? Waarover gaan die zoal?
- Een geloofsgesprek voeren, betekent in deze handreiking: 'Je van hart tot hart met elkaar verstaan als het gaat over het geloof. Je legt daarin je motieven bloot. Je doet dat zo dat je er wederzijds door verrijkt wordt, ook al word je het misschien helemaal niet met elkaar eens.'
 - Wat heb jij voor jezelf nodig om op deze manier het geloofsgesprek aan te kunnen gaan?
- 3 In de handreiking gaat het om een geloofsgesprek rondom de Bijbel. Welke redenen geeft de auteur daarvoor? Wat spreekt je daarin aan?

2 Het geloofsgesprek te midden van verschillen: een diagnose

De Protestantse Kerk in Nederland is een kerk waarvan gelovigen deel uitmaken met zeer verschillende opvattingen. Dat maakt het geloofsgesprek er zeker niet eenvoudiger op. Hoe groter de onderlinge verschillen zijn, hoe verleidelijker het wordt om een beetje langs elkaar heen te leven. Je zoekt de mensen op die op je lijken. Dat maakt het gesprek veel eenvoudiger. Of je doet soms net alsof die onderlinge verschillen er eigenlijk niet zijn. Ze zijn te verwaarlozen.

Toch bijt het. Je maakt als gemeente wellicht keuzes die maar in een klein gedeelte van de gemeente draagvlak hebben. Er zijn niet veel gemeenten meer waarin iedereen hetzelfde denkt. Als ze er al ooit geweest zijn. Als er dan mensen in commissies en de kerkenraad zitten die ongeveer gelijk denken, kunnen ze de hele gemeente gijzelen en meenemen in een bepaalde richting. Dan haken anderen af.

Eigenlijk is dat een heel slechte reden om het geloofsgesprek te voeren. De beste reden om het geloofsgesprek te voeren, is om samen gemeente van Jezus Christus te zijn en te worden. Daarin verdient iedereen het, gehoord te worden.

Luisteren is niet alleen een menselijke deugd, maar ook een roeping. Proeven wat de ander beweegt, is een oefening in geloof. Je oefent je om erin te geloven dat de ander net zoals jij de Geest van Christus ontvangen heeft.

De ander heeft jou iets te zeggen wat je zonder haar of hem niet kon bedenken. Hoe lastig die onderlinge verschillen ook zijn, ze zijn de enige manier om als broers en zussen in de Heer iets te leren. Zo kom je verder op de weg naar het koninkrijk van God.

Drie hoofdstromen binnen de Protestantse Kerk

Waar bevinden we ons als Protestantse Kerk als het gaat om onderlinge verschillen? Er zijn oneindig veel verschillen denkbaar. Als we naar verschillen kijken die primair relevant zijn voor het geloofsgesprek, zijn er wel degelijk een aantal patronen te ontdekken. Diversiteit is er in het christendom altijd geweest. Echter, met name sinds de Verlichting zijn er in het protestantisme een aantal hoofdstromen ontstaan waarvan we ook in deze tijd de patronen nog heel duidelijk kunnen herkennen. Dat heeft alles te maken met de omgang met de Bijbel. Daarom is het voor het geloofsgesprek rondom de Bijbel van belang om deze hoofdstromen in beeld te krijgen. De eenheid van de Bijbel als boek van God wordt in de Verlichting ter discussie gesteld en door een groot deel van het christendom losgelaten. Een ander deel neemt het juist voor die eenheid van de Bijbel op. Dat heeft sinds de negentiende en de twintigste eeuw geleid tot scherpe tegenstellingen tussen traditionele (of beter gezegd: anti-moderne) en moderne vormen van christendom. Deels zijn de scherpe kanten wat van die tegenstellingen afgegaan. Anderzijds zijn ze in de praktijk nog springlevend. De belangrijkste nieuwe ontwikkeling die zich vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw op steeds grotere schaal heeft voorgedaan, is de opkomst van de evangelische of evangelicale beweging.

Het loont de moeite om die drie stromingen eens wat preciezer onder de loep te nemen. Aanvankelijk zijn er dus twee hoofdstromen: ten eerste een traditionele vorm van protestantisme dat aan de Bijbel als eenheid vasthoudt. De gereformeerde belijdenisgeschriften worden in dit deel van de kerk gezien als de weergave van de eenheid van de boodschap van de Bijbel. De nadruk in de boodschap van de Bijbel ligt in dit deel van de kerk heel sterk op heil, op verlossing van onze persoonlijke schuld, al worden recent de beleving van deze relatie met God en de navolging van Christus steeds belangrijker.

Daartegenover ontwikkelde zich wat we nu het oecumenisch-liturgisch deel van de kerk zouden kunnen noemen. Hierin werd de eenheid van de Bijbel langzamerhand losgelaten. De Bijbel werd een menselijk boek dat de sporen vertoont van de ontstaansgeschiedenis van de teksten. Ook ontwikkelde zich een brede waaier van omgaan met belijdenisgeschriften. Dit deel van de kerk heeft haar eenheid in de tweede helft van de twintigste eeuw vooral gevonden in een herontdekking van de liturgie (zie Marcel Barnard, *Tot Gods eer*, 2017). Als het gaat om de inhoud is dit deel van de kerk sterk verbonden met de omringende cultuur en de nood van de wereld. Het geloof in God moet handen en voeten krijgen in ons leven. Persoonlijke verlossing van de zonde speelt in dit deel van de kerk doorgaans een minder grote rol.

Een belangrijke ontwikkeling is de opkomst van wat we het evangelicale deel van de kerk noemen. Die opkomst doet zich voor in zowel het traditionele als het oecumenisch-liturgische deel van de kerk. De opkomst van een evangelicale geloofsbeleving betekent vaak de introductie van een andere manier van vieren, maar ook een andere manier van omgaan met bidden en het ervaren van het geloof. Het betekent voor sommigen ook een ander wereldbeeld. God doet wonderen, ook vandaag, is een belangrijke overtuiging onder evangelicale gelovigen. Dat kleurt de manier van denken over de boodschap van de Bijbel. De Bijbel wordt vaak gezien als een eenheid, maar misschien nog wel belangrijker: de Bijbel is eerst en vooral een praktische gids voor het leven met God.

In veel gemeenten in de Protestantse Kerk lopen deze drie vormen van geloofsbeleving kriskras door elkaar heen. Wel heeft de gemeente als geheel in haar manier van vieren vaak een gerichtheid op één van deze drie tradities. Dat is in de Protestantse Kerk meestal een gerichtheid op een traditionele of een oecumenisch-liturgische vorm van vieren. Bij veel keuzes die gemaakt moeten worden, spelen deze tradities een rol. Als een gemeente moet besluiten welke liturgische vormen in de erediensten een plaats hebben, doet zich daar een concrete aanleiding voor het geloofsgesprek voor. Tegelijkertijd is er ook een machtsspel gaande. Wie gaat bepalen welke vorm er wordt gekozen? Zelfs als een gemeente het oprechte ver-

langen heeft om elkaar vast te houden, bepalen liturgische vormen de sfeer en dus mede de geloofsbeleving.

De verschillen in de kerk zijn lang niet alleen een kwestie van overtuigingen. Integendeel zelfs. Het gaat om rituelen, om ervaringen en om gevoelens die niet zomaar even tijdens een goed gesprek boven water te krijgen zijn of waar je het 'over eens kunt worden'. De verschillen zitten diep. Ze gaan zo ver dat leden van dezelfde gemeente elkaar soms nauwelijks als broers en zussen in dezelfde Heer kunnen (h)erkennen. Dat is ook niet vreemd als je de beschrijvingen van de verschillende stromingen op je laat inwerken. Het gaat voor de één letterlijk om eeuwig wel of wee, terwijl het voor de ander gaat om ruimte voor fundamentele inzichten uit de moderne tijd en een bezorgdheid over rechtvaardige verhoudingen tussen mensen. Voor iemand anders gaat het over het verwaarlozen van de gaven van de Geest, van wat God nu in onze tijd wil doen.

We hebben tot hiertoe een aantal fundamentele geloofsverschillen binnen de kerk besproken. De omgang daarmee wordt mede beïnvloed door drie culturele ontwikkelingen die we hieronder kort bespreken.

Het verdwijnen van de catechetische cultuur

Ontwikkelingen in de kerk staan nooit los van ontwikkelingen in de cultuur. De kerk is in de afgelopen eeuw beslissend van positie veranderd. Haar positie is verschoven van een centrale plek in de cultuur naar een positie aan de zijlijn. Die centrale plek in de cultuur betekende dat kerken als vanzelf aanspraak konden maken op een rol in de opvoeding. De kerk had macht, want ze had de sleutel in handen tot eeuwig heil. Vanuit die positie kon ze de mensen ook bijbrengen wat ze over het geloof moesten weten. Kerken voedden gelovigen op tot goede deelnemers aan het kerkelijk leven. Daar hoorde kennis bij en daarom catechese.

De catechetische cultuur strekte zich veel verder uit dan alleen een wekelijks uur catechese voor de jeugd. Het ging om alle aspecten van het leven waarin jongeren en latere volwassenen in de wereld van geloof en kerk werden ingevoerd. Zij omvatte het hele leven.

Op heel wat plaatsen in de Protestantse Kerk is de catechetische cultuur springlevend. In sommige gemeenten is er een wekelijkse zondagsschool. Vaker gaan kinderen tijdens een gedeelte van de kerkdienst naar hun eigen ruimte voor de kindernevendienst. Bijbelverhalen worden verteld vanaf de basisschool, door ouders en vaak door een christelijke school. Na de periode van de basisschool zijn er de kerkelijke catechese en het jongerenwerk die jongeren met de Bijbel en de christelijke traditie vertrouwd maken.

De catechetische cultuur is in veel gemeenten binnen de Protestantse Kerk aan het verdwijnen of is al verdwenen. In sommige gemeenten is kerkelijke catechese helemaal van de radar verdwenen. In veel andere gemeenten is catechese al lang niet meer primair gericht op het bijbrengen van kennis. Sommige jongeren vinden dat trouwens heel jammer, niet gehinderd als ze zijn door de soms vervelende ervaringen van hun ouders. Ze zijn vaak hongerig om meer over de wonderde wereld van Bijbel, geloof en kerk te weten te komen. Op protestants-christelijke en openbare scholen zijn Bijbelverhalen vooral aanwezig in het primair onderwijs en tijdens de eerste jaren van de middelbare school. Verder wordt er op deze scholen niet intensief aan geloofs-onderricht gedaan, uitzonderingen daargelaten. Met name reformatorische en evangelische scholen doen zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs mee aan de instandhouding van de catechetische cultuur, soms zelfs sterker dan in het verleden het geval was. In gezinnen, last but not least, is in heel veel gevallen de catechetische cultuur afwezig of drastisch van vorm veranderd. Er wordt lang niet meer overal dagelijks uit de Bijbel gelezen.

De teloorgang van een catechetische cultuur heeft enorme gevolgen voor het geloofsleven, het geloofsgesprek en het besturen van de Protestantse Kerk. Kennis van de inhoud van het geloof, van Bijbelverhalen en van theologische tradities neemt in snel tempo af. De tijd waarin je als voorganger achteloos naar Bijbelverhalen kon verwijzen om een tekstgedeelte in een breder verband te plaatsen, is in veel gemeenten voorbij. De manieren waarop we geloofsgesprekken met elkaar voeren, verandert. Niet langer knopen we als vanzelf aan bij vaste kaders die we in onze geloofsofvoeding hebben meegekregen. Velen in de gemeente weten niet bij welke richting in de kerk ze horen of welke richtingen er zijn.

De catechetische cultuur van de afgelopen eeuwen zal niet meer terugkeren op plaatsen waar ze verdwenen is. We kunnen er over treuren, maar dat heeft geen zin. Het is een kans: om opnieuw en op andere manieren de wereld van het geloof te ontdekken. Een kans ook om los te komen van oude patronen van spreken en denken binnen de kerk.

De opkomst van de vrijetijdscultuur

Je zou kunnen zeggen dat de 'vrijetijdscultuur' die is opgekomen het tegenovergestelde is van de catechetische cultuur. In een catechetische cultuur garandeert de kerk via haar rol als instituut in het leven van mensen een bepaald kennisniveau binnen de kerk. Daarop kan in het geloofsgesprek voortgebouwd worden. Die rol als machtsfactor is de kerk in grote delen van de samenleving kwijtgeraakt. Daarmee is ook de catechetische cultuur verloren gegaan. De kerk kan niet bepalen wat mensen willen leren en of ze naar de kerk komen. Daar kiezen ze zelf voor, of niet. Kerkelijke betrokkenheid is cultureel gezien vrijetijdsbesteding geworden en dat heeft allerlei effecten.

Door het verdwijnen van de catechetische cultuur is het algemene kennisniveau in veel delen van de kerk veel lager. Tegelijkertijd is het onder sommigen juist hoger. Sommigen maken van hun geloof hun liefhebberij en weten er verhoudingsgewijs veel meer van dan anderen. Het is als met veel andere tradities in onze cultuur. Vroeger reden veel mensen in een 2CV, terwijl ze zich misschien helemaal niet interesseerden voor hun auto. Als hij het maar deed! Nu rijden alleen toegewijde fans nog in die 2CV. Zij zijn wellicht lid van een club en soms zijn ze zelfs in staat om de auto zelf uit elkaar te halen en weer in elkaar te zetten. Wat ooit mainstream was, wordt nu een (fanatieke) liefhebberij, met alle dynamiek die daarbij hoort.

Met kennis van het geloof gaat het eigenlijk net zo. Dat heeft gevolgen voor de dynamiek binnen gemeenten. In een Bijbelkring, een leerhuis of een kerkenraad kan zomaar één lid aanwezig zijn dat er qua kennis en passie ver bovenuit steekt. Dat kan in de eerste plaats vooral heel inspirerend zijn. Laten we deze liefhebbers in

allerlei varianten vooral koesteren! In veel gevallen drijft de gemeente op toegewijde vrijwilligers die van de wereld van hun geloof hun liefhebberij hebben gemaakt. Maar er zitten ook andere kanten aan. Het kan ook tot conflicten leiden. Andere leden van een kring of kerkenraad kunnen beïnvloed worden met de eenzijdigheid van een meer of minder extreme manier van denken. De andere leden hebben immers geen idee en vinden die radicale opvattingen reuze boeiend. Ze klinken zo Bijbels! Positief gesproken kunnen deze vernieuwers (ook predikanten kunnen dat zijn!) de gemeente reformeren en wakker schudden. Negatief gesproken kunnen ze de gemeente verdelen of van de rijkdom van de christelijke traditie afleiden.

De opkomst van een ervaringscultuur

Ten slotte komt er nog een derde culturele ontwikkeling bij: een 'ervaringscultuur'. Kennis van het geloof is vaak beperkt. Daarvoor in de plaats komt in onze cultuur een grote rol voor 'ervaring' of 'gevoel'. De persoonlijke beleving van de dingen wordt in veel gevallen de laatste instantie waarop je kunt terugvallen. Dat past ook heel goed bij de nieuwe plaats van de kerk in de samenleving. Immers, als je een vorm van vrijetijdsbesteding aanbiedt, dan hoort daarbij dat je daar als deelnemer zelf voor kunt kiezen. Je kunt er dan ook je persoonlijke ervaring in kwijt. De sfeer van je werk is de sfeer van het verstand, maar de vrije tijd is het domein van het gevoel, van de persoonlijke levenssfeer.

Lang niet overal in de kerk is de ervaringscultuur even sterk. Er wordt bovendien ook verzet tegen geboden. De grote plaats van ervaring in onze manier van kerkzijn is een gegeven. Ze beïnvloedt op een cruciale manier de geloofsgesprekken. Positief gesproken is in de kerk veel belangrijker geworden wat het geloof met jou als mens doet. Dat is goed. Als je een heleboel kennis hebt, maar je weet die kennis niet met jouw persoonlijke leven van alledag te verbinden, blijft die in de lucht hangen. Een beroep op je ervaring kan ook helpen om geloofsgesprekken te voeren. Door te laten zien hoe je opvattingen verworteld zijn in je persoonlijke beleving, maak je ze begrijpelijk. Bovendien roep je er ook respect mee op. Met een opvatting op zich kun je het heel erg oneens zijn en er le-

lijke dingen over zeggen. Als je ziet wat die opvatting met iemand doet, doe je dat minder snel.

Kortom, de ervaringscultuur heeft zeer veel positieve kanten en is uit ons kerkelijk leven niet meer weg te denken. Tegelijkertijd zitten er lastige kanten aan. Eén daarvan is relativisme: jij ervaart het zus, maar ik ervaar het zo. Prima toch? Even goede vrienden. Lang niet altijd leidt dat tot een diepgaand geloofsgesprek. Door je terug te trekken op je eigen mening, negeer je eigenlijk het beroep dat de ervaring en de opvatting van de ander op jou doet.

Het kan ook omgekeerd. Je relativeert niet de ervaring van iemand anders, maar je verabsoluteert die van jezelf: ik heb dit zelf meegemaakt! Wie ben jij om er kritische vragen bij te stellen? Ik ervaar het zo en dus is het waar. Een beroep op ervaring breekt nogal eens op in een context waarin basiskennis afwezig is, waarin verschillen tussen gemeenteleden heel groot zijn, maar waarin er wel samen beleid gemaakt moet worden.

Verwerkingsvragen

- 1 De auteur beschrijft verschillende cultuurveranderingen (afnemen catechetische cultuur, toenemen vrijetijdscultuur, toenemen ervaringscultuur).
 - Over welke ontwikkeling zou je het graag willen hebben?
 - Kies de meest genoemde en verken samen wat je daarvan terugziet in je gemeente.
 - Hoe zou je met deze ontwikkeling in je gemeente willen omgaan?
- 2 Er worden drie hoofdstromen binnen de Protestantse Kerk onderscheiden.
 - Herken je deze stromingen in je eigen omgeving?
 - Welke stroming heeft in jullie kerk de meeste invloed?
- 3 Reageer op de volgende uitspraak: 'Luisteren is ... een roeping. Proeven wat de ander beweegt, is een oefening in geloof. Je oefent je om erin te geloven dat de ander net zoals jij de Geest van Christus ontvangen heeft.'

PRATEN OVER WAT JE LIEVER UIT DE WEG GAAT PLEIDOOI VOOR HET GELOOFSGESPREK

Een goed gesprek: dat is het jaarthema dat dit jaar in de Protestantse Kerk in Nederland centraal staat. En niet zomaar een goed gesprek, maar een gesprek over wat je ten diepste beweegt, over je geloof, je twijfel, over God en over Jezus. Onderlinge verschillen kunnen het geloofsgesprek in de weg zitten. Omdat de kerk een gemeenschap is die bijeen wordt gehouden door de band met Jezus Christus, kan ze niet zonder geloofsgesprekken. Deze handreiking wil dergelijke geloofsgesprekken stimuleren en ook uitdagen ze te voeren.

MAARTEN WISSE IS HOOGLEERAAR DOGMATIEK AAN DE PROTESTANTSE THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM. *DE BIJBEL IN HET MIDDEN* BEVAT DE TOESpraak DIE DE AUTEUR IN NOVEMBER 2018 HIELD OP DE GENERALE SYNODE VAN DE PROTESTANTSE KERK.

Protestantse
Kerk

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

NUR 700
ISBN 978 90 435 3246 4

9 789043 532464